

Sobotna priloga Dela

Reka potrebuje prostor. Ko ji ga vzamemo, si ga ona vzame nazaj

Poplav ne moremo ukiniti. Suš tudi ne. Lahko pa bistveno bolje odločamo o tem, kaj postavimo na njihovo pot in kako uporabljamo prostor.

Lidija Globevnik
22. 8. 2026

Cesta iz kampa Menina proti Nazarjam ni dolga. Vožnja traja le nekaj minut, vendar se zdi, da pelje skozi več desetletij slovenskega odnosa do vode. Na desni teče Savinja. Mirna je. Težko si je predstavljati, da je bila prav ta reka avgusta 2023 v nekaj urah ena od najmočnejših sil, kar jih je Slovenija doživela v zadnjih desetletjih. Danes je ob njej spet vse videti običajno. Trava je zelena, drevesa mečejo senco, ljudje posedajo ob vodi. Narava ima neverjetno sposobnost, da zabriše sledove svoje moči. Človek jih veliko težje pozabi.

Takrat je bilo drugače. Deroča voda je iskala pot med prikolicami in avtomobili, ljudje so v temi bežali na strehe in višje dele kampa. Posnetke smo gledali vsi. Toda televizijska slika nikoli ne pokaže tistega, kar ostane najdlje – vprašanj, ki jih tak dogodek pusti za seboj.

Nekaj kilometrov naprej se Dreta izlije v Savinjo. Ustavim avto in opazujem sotočje. Če bi ga gledala samo kot raziskovalka, bi videla reki, ki sta si skozi stoletja ustvarjali skupni prostor. Danes poleg stanovanjskih hiš vidim tudi industrijske hale, skladišča, ceste, mostove, parkirišča in nasipe. Vidim prostor, ki smo ga desetletja oblikovali mi, reka pa je ostala med njimi. Hidrologija že dolgo pozna preprosto resnico: reka potrebuje prostor. Ko ji ga vzamemo, si ga prej ali slej vzame nazaj.

Od Nazarij nadaljujem proti Šmartnemu ob Paki. Tam, kjer se Paka izlije v Savinjo, je poplava ponovno odprla vprašanje, ali lahko človek dolgoročno živi tam, kjer voda vedno znova zahteva svoj prostor. Nekatero hišo so bile zgrajene brez dovoljenj, pozneje legalizirane. Desetletja je bilo videti, da je vprašanje rešeno. Toda reka ne bere zgodovine. Ko so analize pokazale, da bi bilo ponekod varneje in gospodarnejše preseliti ljudi na varnejša območja, je država stopila na pot, po kateri Slovenija doslej skoraj ni hodila. a papirju je takšna odločitev racionalna, vendar malo pove o življenju. Prebivalci, soočeni z izbiro razselitve, ne govorijo toliko o hidrologiji in tveganjih kot o hiši, ki jo je zgradil ded, vrtovih, ki so jih obdelovali z vnuki, orehu, ki ga je posadil oče, otroštvu, sosedih in pokopališču, kjer počivajo njihovi starši. Simone Weil je izkoreninjenost opisala kot eno od najglobljih človeških bolečin. Dom ni samo hiša, je tudi pokrajina, ki jo človek nosi v sebi.

Hidravlični model lahko izračuna, kako visoko bo segala voda. Ne more izmeriti človekove navezanosti na kraj. Prav tu se začne vprašanje, ki je veliko večje od poplavne varnosti: kako urediti prostor, da bomo lahko živeli z rekami?

Voda ni sektor

Ko sem pred več kot tridesetimi leti začela raziskovati vode, sem bila prepričana, da je moja naloga razumeti reke. Merili smo pretoke, spremljali spreminjanje strug, proučevali podzemne vode, sedimente, poplavne valove in kakovost voda.

Moje razumevanje rek se od takrat ni bistveno spremenilo. Reka ni cev, po kateri teče voda, ampak je sistem. Poplava ni napaka narave, ampak je del njenega delovanja. Kakovost pitne vode ni odvisna samo od čistilne naprave ali vodarne, temveč je odvisna od vsega, kar počnemo v prostoru. Spremenil se je moj pogled na družbo.

Ko sem iz raziskovalnega sveta stopila v državno upravo, voda ni bila več samo predmet raziskovanja, ampak je bila tudi predmet odločanja. Za isto mizo so sedeli predstavniki občin, gospodarstva, kmetijstva, energetike, prometa, prostorskega načrtovanja, varstva narave, financ in civilne zaščite. Vsak je imel svoje odgovornosti, argumente in legitimne interese. Takrat sem z vso težo dojela nekaj, kar sem kot raziskovalka vedela že prej: voda ni okoljski sektor, temveč je prostor, v katerem se srečujejo skoraj vse razvojne politike države.

Ko pozidamo poplavno ravnico, ne izgubimo samo travnika, temveč spremenimo tudi prostor, po katerem se lahko razlije visoka voda. Ko posežemo v strugo ali prekinemo naravne vodne poti, ne spremenimo samo ene lokacije, temveč spremenimo tudi del sistema.

Ko odločimo, kje bo nova stanovanjska soseska, industrijska cona ali prometnica, odločamo tudi o vodi. Ko odločamo o kmetijstvu, energetiki ali varstvu narave, počnemo isto. Narava naših odločitev ne bere po ministrstvih, zakonih in pristojnostih. Bere njihove posledice v prostoru.

Mi pa smo vodo razdelili. Na poplave, pitno vodo, namakanje, hidroenergijo, kanalizacijo, naravo. Na dovoljenja, koncesije, prostorske akte, karte in postopke. Vsi ti instrumenti so nujni. Problem nastane, ko zaradi teh izgubimo celoto. Voda je medtem še vedno ena sama.

Država ne more ukiniti poplav

Po velikih poplavah pogosto slišimo zahtevo: država mora zagotoviti, da se kaj takega ne bo več zgodilo. Razumem jo. Ko voda odnese dom ali podjetje, je upravičeno pričakovati, da bo država zaščitila ljudi in zmanjšala tveganja. Toda obstaja obljuba, ki je odgovorna država ne bi smela dati: da bo odpravila naravne procese.

Poplav ne moremo ukiniti. Suš tudi ne. Lahko pa bistveno bolje odločamo o tem, kaj bomo postavili na njihovo pot in kako bomo uporabljali prostor.

To je morda najtežji premik v našem razumevanju varnosti. Dolgo smo enačili razvoj predvsem z gradnjo, varnost pa z vse več infrastrukture. Toda vsaka nova ureditev prostora ustvari tudi novo razmerje z vodo. Ko pozidamo poplavno ravnico, ne izgubimo samo travnika, temveč spremenimo tudi prostor, po katerem se lahko razlije visoka voda. Ko posežemo v strugo ali prekinemo naravne vodne poti, ne spremenimo samo ene lokacije, temveč spremenimo tudi del sistema.

Zato pri vodi skoraj nikoli ne odločamo med dobrim in slabim. Kmet vidi rodovitno zemljo, župan razvoj občine, podjetnik naložbo, energetik vir energije, naravovarstvenik habitat, vodar prostor reke. Nobeden od teh pogledov ni napačen. Toda nobeden sam po sebi ni dovolj.

Morda sploh ne potrebujemo »vodne politike«

Vse manj sem prepričana, da izraz *vodna politika* še zajame bistvo problema. Energetiko razumemo kot energetski sistem, promet kot prometni sistem. Pri vodi pa še vedno pogosto ravnamo, kot da gre za zbirko posameznih vprašanj, ki jih je mogoče reševati vsako zase.

Toda skoraj ni pomembne razvojne odločitve, ki ne bi vplivala na vodo, in skoraj ni pomembne odločitve o vodi, ki ne bi vplivala na razvoj. Voda je naravni vir in življenjski prostor, vendar je hkrati proizvodni dejavnik, kritična infrastruktura, prostorski okvir ter temelj prehranske, energetske in podnebne varnosti države. Zato vprašanje prihodnosti slovenskih voda ni predvsem, koliko novih objektov bomo zgradili in koliko novih predpisov sprejeli. Vprašanje je, ali bomo znali upravljati vodni sistem kot celoto. In to je predvsem vprašanje prostora.

Znanje brez orodij ni dovolj

Tu se pojavi še eno vprašanje. Če hočemo od države zahtevati boljše odločitve, ji moramo omogočiti, da razume posledice teh odločitev. Danes imamo neprimerno več podatkov, računske moči in znanja kot pred nekaj desetletji. Poznamo relief skoraj do podrobnosti, spremljamo padavine in pretoke, imamo hidrološke podatke, satelitska opazovanja ter desetletja izdelanih študij in modelov. Kljub temu se o številnih posegih v prostor odločamo na podlagi analiz, izdelanih za posamezen projekt in trenutek.

To je nenavaden paradoks sodobne države: podatkov imamo vse več, sposobnost, da jih povežemo v skupno sliko, pa temu ne sledi, vsaj ne nujno.

Prav zato potrebujemo hidrodinamične oziroma širše hidrološko-hidromorfološke digitalne dvojčke rek in povodij. Ne zato, ker je »digitalni dvojček« sodoben tehnološki izraz, ampak zato, ker potrebujemo okolje, v katerem lahko preverimo posledice odločitev, preden jih prenesemo v prostor.

Takšen model lahko poveže relief, rečno mrežo, pretoke, padavine, objekte, rabo prostora in procese spreminjanja rečnih strug. Omogoči nam, da vprašamo: kaj se zgodi, če tu zgradimo naselje? Kaj, če prestavimo cesto? Kaj, če se zoži rečni koridor? Kaj, če odstranimo nasip ali ga prestavimo? Kam bo šla voda ob naslednji veliki poplavi? Kaj se spremeni deset kilometrov nižje? Kaj se zgodi, če se zaradi podnebnih sprememb spremeni režim pretokov? Digitalni dvojček ne sprejema odločitev namesto nas. Omogoča pa, da odločitev ne sprejemamo na slepo.

Tehnologija ne more rešiti konflikta med razvojem občine, varnostjo ljudi, kmetijstvom, energetiko in varstvom narave. Lahko pa vsem za isto mizo pokaže posledice različnih možnosti.

To razlikovanje se mi zdi pomembno. Tehnologija ne more rešiti konflikta med razvojem občine, varnostjo ljudi, kmetijstvom, energetiko in varstvom narave. Lahko pa vsem za isto mizo pokaže posledice različnih možnosti. Prav to nam

danesh pogosto manjka: ne še ena sektorska študija, ampak skupna slika sistema.

Takšna strokovno-tehnična infrastruktura seveda nekaj stane. Toda pri javnem denarju bi se morali vprašati tudi, koliko stanejo odločitve, sprejete brez nje. Država, ki namenja velike vsote za obnovo po nesrečah, protipoplavne ukrepe, prometno infrastrukturo, energetske objekte in razvoj prostora, težko dolgoročno obravnava znanje in sodobna orodja za odločanje kot strošek, ki bo prišel na vrsto šele, ko bo ostal denar. Znanje ni konkurenca investicijam. Je pogoj, da so investicije dobre.

Nov dogovor o prostoru

Toda tudi najboljši model nam ne bo povedal, kakšno Slovenijo si želimo. To ostaja politična in družbena odločitev. Odločanje o prostoru ne sme temeljiti samo na trenutnih pritiskih, političnih ciklih ali najglasnejšem interesu, temveč mora temeljiti tudi na podatkih, znanju in razumevanju posledic, nato pa na sposobnosti, da med legitimnimi, vendar nasprotujočimi si interesi sprejmemo odločitev.

Slovenija ima pri tem nenavadno priložnost. Je vodnata država, njena pokrajina je nastala ob rekah in njena mesta so zrasla ob vodi. Voda zato ne bi smela ostati zgolj predmet okoljske politike. Postati mora eno od izhodišč državne razvojne politike. To ni naloga vodarjev. Ni naloga prostorskih načrtovalcev ali naravovarstvenikov. In ni naloga enega ministrstva. Je naloga družbe.

Vsaka generacija dobi svoje veliko razvojno vprašanje. Naša je dobila vprašanje prostora: koliko ga bomo namenili sebi in koliko ga bomo znali pustiti procesom, od katerih smo odvisni.

Narava naših odločitev ne bere po ministrstvih, zakonih in pristojnostih. Bere njihove posledice v prostoru.

Če si predstavljam Slovenijo leta 2040, si ne predstavljam države brez poplav in suš. Takšna država ne obstaja. Predstavljam si državo, ki bolje ve, kje graditi in kje ne. Ki načrtuje prostor po povodjih, povezuje znanje različnih strok in zna z digitalnimi modeli preveriti posledice odločitev, še preden v prostor pripelje bagre. Državo, ki najnaprednejše tehnologije uporablja zato, da podpira presojo, ne da jo nadomešča.

Predstavljam si državo, ki razume, da reka ne ovira razvoja, ampak je eden od pogojev za razvoj. Ki zna razlikovati med prostorom, ki ga moramo zaščititi, in prostorom, ki ga moramo pustiti vodi.

Ko se v mislih vrnem na sotočje Drete in Savinje, ne vidim več samo kraja, kjer se srečata dve reki. Vidim kraj, kjer se srečata dve predstavi o prihodnosti. Ena se začne z vprašanjem, kako bomo obvladali reko. Druga z vprašanjem, kako bomo uredili prostor. Prihodnost bo odvisna od tega, katero vprašanje bomo izbrali. Reke bodo vedno našle svojo pot. Modrost države bo v tem, da jim je ne bo treba iskati tam, kjer smo jim mi vzeli prostor.

Dr. Lidija Globevnik, raziskovalka in strokovnjakinja za upravljanje voda